

Egyháztörténelmi adatok,

XXIX. XXX.

Virasztásaim.

KÖZLI: JAKAB FLEK.

X.

Az erdélyi alkotmány átalakítására irányuló kir. kormányzékai
tervjavaslat 1731.

Occasione Operis Correctionis remoratae in Transylvania Justitiae jussu Augustissimi a Deputatis Commissariis primum elaborati, postea a Statibus Principatus per Comitatus et Sedes, tandemque per Tabulam Regiam Judicariam examinati, ac ultimarie a Regio Gubernio revisi, Constitutiones peculiare, uti refertur, Claudiopoli a Gubernio projectatae et ad Augustissimam Aulam Mense Junio Anno 1731 missae sequuntur (untur vagy-entes).

1. Articulus Approbatarum Constitutionum de receptis Religionibus tollatur, maneatque in beneficio Principis libertus Exercitii Religionis Aatholicorum.

2. Unio articularis quatuor receptorum Religionum, tanquam pestis elminetur.

3. Praescriptio in Possessione Bonorum a Johannis Regis Donatione nulla esto.

4. Omnia Tempia et Scholae Catholico-Romanae foundationis cum beneficiis restituantur, nominanter vero Templum et Collegium Claudiopolitanum Reformatae Religioni addictorum.

5. Peregrinatio sive Studiosorum, sive Culturae Causa extra Provinciam interdicta esto.

6. Jurisdictio in Matrimonialibus Causis sit penes Clerum Romano-Catholicum.

7. Tutoratus et pupillorum educatorum, bonorumque ad ipsos devolvendorum cura committatur Principi, usque ad perfectam aetatem, Annum videlicet 24.

8. Collegium Societatis Jesu Claudiopolitanum Privilegio Academiae fruatur, ampliatur et beneficiis dotetur, ut et Cibiny, Coronae, Maros-Vásárhelyini Scholae majores aperiantur.

9 *Typographiae absque publica Autoritate nullae erigantur, nec in iis, quae actu sunt, absque Censura et approbatione Libros imprimere, neque Libros A catholicos invehere fas sit.*

10. *In quartum usque Consangvineitatis gradum A catholici Matrimonia ineuntes notam infidelitatis incurrant et omnia bona perdant, nisi Donatione nova impetrata fuerint, Catholicis vero cum Dispensatione Pontificis et Matrimonia inire, et bona possidere integrum est ¹⁾.*

* * *

E nagy fontosságú egyháztörténeti adat megvilágosítására szolgáljanak a következők.

Az erdélyi választó-fejedelemségnek I. Apafi Mihály halálával megszűnése megszüntetvén, a többnyire református fejedelmek uralkodását: ez jó alkalom volt arra, hogy a r. kath. hitvallás követői, ama rájok nézve kedvezőtlen korszakban szenvedett veszteségeik jóvátételét, az új igaz katolikus uralkodó háztól követeljék, mit nem is mulasztottak el az 1690-től 1791-ig terjedő száz évi absolutismus egész tartama alatt. A mint az osztrák uralkodó-ház örökösödési joga az erdélyi fejedelemségben a *Pragmatica Sanctio* elfogadása által 1722. márcz 30. a szebeni kivételes jellegű országgyűlésen kimondatott s már csak annak törvénybe iktatása — *Inarticulatio* — volt hátra: e vallásfelekezeti s kivált a rendkívüli befolyású Jezsuita szerzet nem szünt meg hódításait minden téren tovább és tovább folytatni. Azon eszközök egyik leghatalmasabbika, melyek e cél elérésére voltak kigondolva, kétségkívül azon terv volt, mely szerint 1728. országos bizottság neveztetett ki a végre, hogy az erdélyi igazságszolgáltatás késedelmes folyása okait és akadályait nyomozza ki, orvoslásáról adjon tervet. A bizottság egy kormányzékai tanácsos elnöklete alatt tanácskozott, munkálatát az országgyűlés és kir. tábla megvizsgálta, s utoljára a kir. kormányzékhoz került felülvizsgálatra, mely bevégeztetvén: az egészen átalakított munkálat gr. Kornis Zsigmond kormányzó, Maksai Dávid titoknok aláírása alatt 1731. jun. 30. az udvari Cancellária útján a fejedelemhez fölterjesztetett. A bevezetésben azt mondja a kir.

¹⁾ Magyar Nemzeti Múzeum: *Fragmenta Statum Publicum et Historiam Transylvaniae Concernentia*. MS. ivrét 32. drb. Egykoru irás. 1136 jelzés alatt.
Fol. Lat.

kormányzók: hogy az országgyűlés által készített javaslat ¹⁾ sok olyat mellőz és érintetlen hagy, a mire változtatását a csász. rendelet s a köz és magán érdekek megkivánták volna, így p. o. a török portához való ragaszkodást és az erdélyi fejedelmválasztási jogot rendelő, az igaz kathol. vallás és katolikusok hátrányára és elnyomatása végett, ugy az eléjük szabott föltételeket meg nem tartó fejedelmek iránti hűség alóli önfeloldozást megengedő törvények, sat. a kir. kormányzók hibázott volna, ha azoknak az ország törvényei között tovább is meghagyatását ajánlotta volna. Ez okból a kormányzó elnöklete alatt katolikus tanácsosokból s az ország előkelő más főnemeseiből, kik között néhány nem-katolikus is volt, az érintett törvényeknek a törvénykönyvekből kitörlését s helyökbe a felséges osztrák uralkodó-háznak az erdélyi fejedelemségben leendő örökös következését biztosító *Pragmatica Sanctio* beigtatását, valamint a római hatolikus hitvallásnak kedvező néhány törvényczikk alkotását s a törvények közé szintén felvételésöket javaslatba hozta. Erre nézve egyideig volt ugyan ellenkezés, de később a nem-katolikusok meggyőződvn a fehozott indokok által az említett törvények hiányairól: bele egyeztek abba, hogy ugy az *Approbata*, mint a *Compilata Constitutiók*-ból mindazon törvények kitöröltessenek, melyek a nemzeti fejedelmválasztást s a portához való ragaszkodást illetik, s azok helyére igtattassék be az érintett *Pragmatica Sanctio*, ugy szintén azoknak kitöröltetésébe is beleegyeztek, melyek a r. kath. hitvallásnak és követőinek bármiképen hátrányára vannak; és így a kir. kormányzók tervjavaslata ellen létezett akadályok elhárítatván: a szóban forgó jogrendszert és igazságszolgáltatást megjavítani hivatott munkálatot a kormányzók bizottság bevégezte, elkezdve az *Approb. Constit.* I. része I. czimén s végezve a *Compilata Constit. Edictumain.* . . . Ugy hiszem, ez eljárás, — tekintve annak indokait s a nemzet és államéletre való destructiv irányú fontosságát — egyedül áll az egyetemes jogtörténelemben.

E munkálat 29 kézirati ivet tesz s a fennebb közölt 10 pontból álló és az erdélyi alkotmány legsarkalatosb pontjait megváltoztatni célzó végzetes határozatok bővebben vagy más árnyalattal, itt-ott elrejtve vagy világos szókban, de mind bele vannak szöve. Eléadom ugy az általános közjogi részt, mint a vallásokra külön tartozókat.

¹⁾ Látható az erd. kir. kormányzók levéltárban ily czim alatt: *Opus Deputationis ad Correchonam Juris ordinatae. 1729. D—A 17.*

Az Approb. Constit. I. r. I. czime II. cikkét, mely a reformált, ágostai, római kathol. és unitárius négy bevett vallás jogegyenlőségét biztosítja örök időkre, így javasolja módosítani: „E törvény örökre töröltessék ki s helyébe igattassék be az, hogy a helvét és ágostai hitvallások megtürése függjön a császári felség, mint örökös és nem feltételes erdélyi fejedelem tetszésétől, a katolikus hitvallás, mint az uralkodónak is vallása, neveztesse a többiek sorában legelől, az unitárius, vagy a mint jobbara nevezik, az antitrinitarius vallás Szent István első magyar király Végzeménye — Decretum — első fejezete értelmében teljességgel töröltessék el“. Ugyanez kimondatik az I. r. I. czim III-ik cikke 1. §-ára nézve tett módosításban másodszer is, megtiltatván akármelyik vallásban bármily név alatti minden újítás, hűtlenségi büntetés terhe alatt.

A 2. pont ily élesen kifejezve nincs benne a kormányzékeni munkálatban, de ott van szelleme s azonosítja annak az 1744-ki VI. t. cikkbe foglalását. Az Approb. Const. III. r. I. czime I. cikke ugyanis a négy bevett vallás követőit egymás jogai és hitrokoni védelmére s azokban egymásnak meg nem háborítására az ugynevezett egyesülési hittel — Unionis Juramentum — kötelezte. Ez most a katolikusokat követeléseik érvényesítésében gátolván, eltöröltetését sürgették s habár ezt nem is, de lényeges módosítását kivívták.

3. Pont. Erre a kormányzékeni javaslat ez: „Ad Artic. 51. 3.) ha valaki valamely birtokért pert indít s bebizonyítja, hogy akár a fiskus, akár ki más által elődeitől nem-szabad, törvénytelen és gonosz úton vétetett el, az ilyenekben az időmulásnak helye soha se legyen“. Ugyanezt a 4. pont alatt is megerősíti a kir. kormányzékeni javaslat, kimondván: „hogy ha valaki birtokához való jogát csak időmulásra alapítja, az a törvény előtt meg nem állhat“. A János Zsigmondtól kapott unitárius birtokszerzések itt megnevezve nincsenek, de hogy azokat e javaslat magában foglalja, kétségtelenné teszi a javaslat logikai következménye. Egyébiránt ez csak szentesítése volt az unitáriusoktól már azelőtt jóval erőhatalommal elvett s még elvenni szándékolt egyházaknak és egyházi vagyonoknak.

4. pont. Erre a kormányzékeni javaslat ez: „Az Approb. Const. I. r. I. czime VI-ik cikkéhez. A basilikák, templomok, egyházak korábbi tulajdonjoguknál fogva azon hitvalláson levőknek adassanak

viszsa, a melynek követői azokat építették, alapították és létrehozták, t. i. a r. kathol. papoknak és szerzeteseknek; tehát a most érintett VI-ik törv. töröltessék el, azt kívánja a jog és a magáét kinek-kinek megadó igazság. Megjegyzem, hogy az elébbi VI-dik t. cikk a kolozsvári óvári pusztá és a farkasutczai templomokat a reformátusok birtokában való megerősítését foglalja magában. Ennek eltörlése hozatott most javaslatba, valamint a VII-ik cikknek eltörlése is, mely azon elvet mondja ki, hogy a vegyes hitvallású községekben a létező templomok azon hitfelekezetei legyenek, melyeknek hívei száma nagyobb, s a többieknek szükségéik arányában más templom építtessék. Ennek folytán a javaslat azt is kifejezi, hogy az országban hol, minő templomok és gymnasiumok adassanak át, így: Kolozsváratt, Maros-Vásárhelyen, Udvarhelyen, Szebenben, Brassóban sat.

5. pont. Erre megjegyzésemet a 8-ik kapcsolatában teszem meg.

A 6. pont az Approb. Constit. I. r. V. czime IV. cikkére vonatkozik, mely a házassulók egybeesketését és elválasztását mindenik hitfelekezet számára törvényesen biztosítja. A kormányszéki javaslat ellenben azon elvet mondja ki, hogy az elválasztás a kathol. egyház joga lévén s a nem-katholikusok könnyűszerrel való elválasztásából a családokban számtalan bűn, botrány és vétek származván: a fejedelem e bajokat a maga bölcsesége s Isten iránti kegyessége szerint orvosolja meg.

A 7. pont alatti gyámsági és árva ügyről egészen új törvény van a felterjesztésben tervezve, melynek lényege egyező az elől álló oklevél illető pontjával.

A 8. pont az Approb. Const. I. r. I. czime V-ik cikkére, továbbá az I. r. II-ik és III-ik czimére és utóbbinak I. cikkére vonatkozik, melyek a jezsuitáknak az országból kirekesztését, birtokaik elvételeit, pártfogóiknak nota-büntetéssel illetését tárgyazzák, melyről a kormányszék hosszu javaslatot készített s abban ezen a vallás ügyeiben buzgó, az ifjuság nevelésében hasznosan fáradozó szerzetnek e törvények megbélyegzése alól fölmentését, illetőleg azok eltörlését indítványozván, egyszersmind körvonalozza: miként kell föllevenitni Kolozsváratt a Báthoriak alapítványát, hogy szervezni a Jezsuita-Collegiumot, mily tanárokat kell oda nevezni, mily tantárgyakat taníttatni, mily jövedelemforrásokat kell számára nyitni, mely városokban, mely módon kell az ifjuság oktatását rájuk bizni, szóval: az ifjuság nevelésügyét teljesen a jezsuiták kezébe té-

ve le, végül azon tekintetnél fogva, hogy ezek szerint a felsőbb tudományi oktatás Erdélyben célszerűen rendezve legyen s az ifjuság a szükséges tudományokban saját honában magát kiképezhetvén: szigoruan meg kell tiltani a nem-katholikus ifjagnak tanulás végett a császári birodalom határán kívül, (tehát nem az ország határán kívül, mint az elől álló oklevél szerkesztője tévesen állítja) mehetését, azon hozzátétellel, hogy a ki ennek daczára is kimegy, bár minő közhivatalra örökre képtelennek nyilváníttassék.

A 9. és 10. pontról szintén külön törvényczikkjavaslat szól. Az elsőt sajtóságos voltáért ide igtatom. „Felsőged más jól rendezett országaiban levő szokás szerint e hazában is megtiltatni kérjük: hogy ide felsőged által tett vizsgáló biztosok előleges megbírálása nélkül más országokból senki könyvet be ne hozzon, könyvet ne nyomasson, a közönség között ne terjeszsen, különben félni lehet, hogy az ilyen könyvek a kegyesség nélküliséget, új secták és eretnekségek hamis tanait s más veszedelmes dolgokat szabadon és büntetlenül behozván és elterjesztvén: a lelkeknek mind magános, mind nyilvános veszedelmét fogják okozni“.

A munkálat szerzői végig menve Erdély két megnevezett törvénycodexén, azok minden oly pontjai, mely a nemzeti, családi, szülői és birtokjogokat, a vallásszabadságot, a hitfelekezetek birtokait és jogait biztosították, módosítván: fölterjesztésüket e nevezetes nyilatkozattal rekesztették be: „Ide zárjuk — írja a kormánysszék — az Approb. és Compil. Constitutiok azon czikkeit latin fordításban, melyek a felséges uralkodó-házra, a kathol. vallásra és kegyességre nézve sérelmesek és károsok, kérve, hogy azokat felsőged bár csak futólag megtekintésre méltatni kegyeskedjék; s ha tán a mi figyelmünket is kikerülték volna a megjelölt törvénykönyvek, valamint a Hármaskönyv netalán felsőgednek nem tetsző s a kegyességre és közjóra ártalmas befolyásu valamely czikkei és rendeletei, azokat felsőged méltóztassék kitörölni, a miket még ezután bemutatni fogunk, azokkal kiegészíteni, vagy a mit felsőged bölcsesége jónak lát, császári királyi hatalomteljességénél fogva saját tetszése szerint hozzáadni és így megerősítve nekünk kegyelmesen kiadni, miket mi, mint felsőged kegyes atyai kezéből jöttöket, alattvalói hódolattal és kézcsókolással fogunk fogadni“ ¹⁾. Ime, nemzeti ön-

¹⁾ Opus circa correctionem remoratae Justitiae sat. D-a 18. a kir. főkörm. levéltárában. Liber Regius Latinus A. 1731. 539—541 ll. Ugyanazon levéltárban 156. 173. 220. 1731. évi főkörm. sz. a.

éretéről menynyire megfeledezve él törvényhozási iniciatívájával az ország nevében a kir. kormányzék! Ime, mily szolgálai alázatos-sággal szól uralkodójához Erdély legfőbb kormányhatósága!

Mint hogy az országos bizottság az országgyűlés és kir. táblák által dolgozott ezen munkálatban mint már érintém — a vallásos ügyekről semmi emlékezet nem volt s mivel a felség ennek és a Pragmatica sanctionak abba fölvételét s a hozandó törvények anyaga közzé besoroztatását — magának az ezt illető tervezetnek megküldése mellett — határozottan kívánta, így vétettek tanácskozás alá az Approb. és Compil. Constitutiónak vallásra vonatkozó czikkei. Tett ugyan rá észrevételt mindjárt kezdetben b. Kemény László s véleményét írásban szándékozott beadni, de a kormányzó gróf Kornis Zsigmond éles felszólalása következtében — úgy látszik — elmaradt. „Ő felsége kívánsága az — ugymond — hogy az isteni dolgokon kezdődjék az erdélyi igazságszolgáltatás reformja. Az eddigi munkálatban emlékezet sincs erről. Ennek meg kell lenni, a kormányzéknek a maga véleményét a vallást illető dolgokban is ő felsége elé kell terjeszteni. Ha a nem katolikus fejedelmek egykor alkothattak törvényeket a katolikus vallás kárára és jogai sérelmével, a mi ellen mindig tiltakoztak és ellene is mondtak az ország katolikus nagyjai: a kormányzék köteles azokat most felfejtve orvoslásukra a felséget megkérni. Vox-ot ugyan mindenki mondhat — így zárta be beszédét — de a mint voxol, ugy veszi hasznát.“ Ezek után elolvastattak az Approb. I. és II. t. cikk vallást illető pontjai, miket — a mint a jegyzőkönyv szól — a katolikus urak a magok votumaikkal unanimitati consensu qualifikáltak a szerint, a mint már fennebb láttuk. A kormányzó utoljára felkérte b. Kemény Lászlót szavazata megmondására, de sem nem felelt, sem nem szavazott, írásban beadandó véleményére hivatkozván. ¹⁾ Az erdélyi jogorvoslati munkálat ezután nem sokára összeállítottatott és udvarhoz terjesztetett. Azonban még szinte tizennégy év folyt le, míg annak egy része törvénynyé vált, más része administrativ uton életbe lépett. Az országgyűlés munkálatát a kir. kormányzék háttérbe szorítván, egyszerű történelmi anyaggá tette, melynek igazságszolgáltatási és perrendtartási részéből VI. Károly császár 1737. jun. 22. az erdélyi törvényes kir. tábla és erdélyi törvénykezés ideiglenes rendezése végett kiadott rendeletében és utasításaiban s később a Mária Theresia-féle táblai utasításban né-

¹⁾ *Protocollum A. 1731—35. 98—109. I. kir. főkorm.*

melyek fel vannak használva, valamint fel vannak használva a kir. kormányzók által készített munkálat hasonló elemei is; ellenben a vallásügyi, politikai és közjogi résznek értékesítése s törvényzikké alkotása a császár által viselt háboruk és a dolog természetében rejlő nehézségek miatt 1740—44-re haladott el. Az 1740. márcz. 18-kára Szebenbe egybehívott erdélyi országgyűlésen ápril 15. Beckers nevű hadi titkár Lobkovitz György Kerestély herceg, tábornok és erdélyi országgyűlési kir. biztos nevében az egybegyűlt rendek elnökének személyesen egy iratot adott át, ajánlva annak foganatóságát. Ebben azon kívánság volt kifejezve, hogy a Báthori István és Kristóf erdélyi fejedelmek által Erdélybe behívott örökös alapítványi birtokokkal megajándékozott Jezsuitáknak, kik azoknak békés birtokában is voltak, de a következő fejedelmek által azoktól megfosztattak s az országból kimenni kényszerítették, ezen elvesztett birtokai, melyeket a most uralkodó felség nekik örök joggal ismét visszaadott, a pura fiskálítások sorából törvényzikk által vétessenek ki és az ezen szerzetet sujtó törvények a törvénykönyvekből töröltesse ki¹⁾. A nem-katholikus országrendek belőle párt kértek, de elébb csak kivonatban nyerték meg, azután egész kiterjedésben is. Május 18. a fejedelemtől magától jött a tárgyalást sürgető rendelet. A nem-katholikusok nézete a volt, hogy rendes országgyűlési elnök nem léte miatt ily fontos ügyben törvényszerű határozatot nem hozhatnak, mit a Jezsuiták szerzetének kolozsvári főnöke a május 25-ki ülésben meg nem állható ellenvetésnek nyilvánított. A jun. 2-án tartott országos ülésben a herceg kir. biztos nem-tetszését fejezte ki ez ügynek el nem intézése fölött s az erre nézve hozott végzéseket magával közöltetni kívánta; megtiltván, hogy addig a gyűlésről senki el ne távozzék. A rendek szokatlanul jelentették ki azt, mi soha eddig az országban nem történt s ezt a hercegnek egyező akarattal követek által tudtára adván, az annak megfontolására kérte a rendeket, hogy ő nem gyermek, s kijelentve, hogy megmarad kimondott szava mellett, kívánja a rendeknek e tárgyban költ határozatát habár másolatban is. A kormányzók nem állott el az eddigi gyakorlattól; a rendek azonban hosszas tanácskozás után tudatták, hogy mihelyt a tisztázat elkészül, elküldik. Azonban a követek tudomására adták a kormányzóknek, hogy a város kapui katonaság által el vannak állva, mint-ha az országgyűlés őrizet alatt állana. A kormányzók megígérte,

¹⁾ Protocoll. Diaet. A. 1740. C—a. 2—x. 35—36 ll.

hogy szólni fog iránta a kir. biztossal. Jun. 25. a rendek követei a kívánt másolatot a herczegnek átvitték s a gyűlés széteszolhatósába beleegyezését kívánták, mit az meg is adott. És így az országgyűlés eloszlott.

A feleknek az országgyűlésre beadott nyilatkozatai és viszonzásai, ugyszintén a csász. leiratok tartalmából némely érdekeseb részeket idézni szükségesnek látom. A jezsuita-rend által a fiskális jószágok sorából kivételni kívánt birtok a kolozs-monostori uradalom öt faluja volt. „Már 161 éve — így szólnak kérvényökben — hogy e birtokuktól megfosztva keservben s bú között nélkülözve töltik életüket. Ha Bethlen Gábor fejedelem adhatott jószágot az általa alapított Collegiumnak: miért ne ajándékozhatták volna Báthori István és Kristóf fejedelmek is nekik a saját pénzökkel megváltott Monostort?” A császár pedig 1740. márcz. 4-iki leiratában a rendeknek meghagyólag ajánlta, hogy mind a nekik törvényesen adományozott birtokot töröljék ki a fiskálítások közül, mind pedig a rájuk nézve sérelmes törvényeket a törvénykönyvekből; erre még 1730-ban felhívta volt az országgyűlést — ugymond — midőn az igazságszolgáltatás akadályainak megszüntetéséről tervet dolgozni bizottságot küldött volt ki; de az akkor az időviszonyok miatt meg nem történhetvén, most már eljött ideje, hogy a dolog foganatosíttassék. A nem-katholikus rendek elébb általában ellene voltak mind a jezsuiták visszahivatása, mind birtokuk törvényesítésének; felhozták, hogy ez a létező törvények felforgatása, hogy ily fontos ügyben rendes országgyűlési elnök nélkül érvényes törvényt hozni nem lehet, hogy a nem-katholikusok már is sok kárt szenvedtek miattok, templomaik és iskoláik erőszakos elvételése által, jogaikban megrövidítetttek; eszközöljék a Jezsuiták elébb ezeknek az Approb. Constit. III. r. I. czime I. cikkében levő egyesülési eskü és fejedelmi feltételek értelmében orvoslását, csak azután lesz jogosult kérésök. A katolikusok ezekre adott feleletében tiltakoztak kérésök ily tételére vitetése ellen s a törvényekre és igazságra hivatkozva, kérik ügyök haladéktalan eldöntését. Erre a más három vallás hívei kijelentették, hogy a Jezsuita-szerzet törvény általi megbélyegzetésüket bizonyos körülírással — mint ezt a rendek 1730-ban is kijelentették — eltörölni, a vallások között az egyenlőséget helyreállítani, az újabb időbeli kedvezések megszüntetésében közreműködni készek, sőt azt is elismerik, hogy a porta iránti viszonyt, az osztrák uralkodó-ház örökös következési jogát, az ural-

kodás jogának a nőágra is kiterjesztését új törvények által kell biztosítani; de sajnálva jegyzik meg, hogy törvényeik szerint mindez csak rendes országgyűlésen és rendes országgyűlési elnök alatt tehető, a mit katolikus honfitársaiknak és a Jezsuita-rendnek az Approb. Const. III. r. I. czime I. cikkére hivatkozálag figyelembe ajánlnak. Hasonló békülékeny szellemben nyilatkoztak május utolsó és június 1-ső napján, abban kérve az ügy nem siettetését a törvények megtartása szempontjából és azon indoknál fogva, hogy a fenforgó birtok ugy is kezeik közt van, egy kis késedelem jogaiknak ártalmára nem lesz; az utolsóban pedig utalva arra, hogy a törvényes visszafogadás körülírása időt s mind a fejedelem, mind az ország közjogainak érett megfontolását kívánja sat. A katolikusok ez alkalommal csak az ügynek rendes országgyűlési elnök alatt tárgyalhatására nézve tették azon észrevételt, hogy e szerint a rendek az országgyűlés egyéb fontos dolgaiban sem intézkedhettek s végzéseket sem hozhattak volna, holott bizonyos, hogy számos igen nagy fontosságú ügyekben végeztek és határozatokat hoztak. Erre a nem-katolikusok közül egyik rész most is körülírással, a más a nélkül látta a befogadást eszközlendőnek, minél fogva a rendek véleményegységre nem jutván: az ügyet a felség elhatározása alá terjesztették, azon kéréssel, hogy méltóztassék a felséges uralkodó-ház örökös következtését biztosító valamint más törvények alkotását s törvénykönyvbe igtatását eszközölni. A fejedelem jul. 14-én költ leiratában meghagyta a rendeknek, hogy a következő országgyűlésen a Jezsuita-szerzet ügye tárgyalását okvetlen végezze be; e célból azon ellenvetés megszüntetéseül, mintha országgyűlési rendes elnök nélkül ily fontos ügyben törvényt alkotni nem lehetne, megengedte, hogy rendes országgyűlési elnök nem léte esetében, az őt helyettesítőnek akkor, midőn elnököl, a törvényeknek aláírására is teljes joga legyen ¹⁾).

Az 1741. országgyűlésen folyt tárgyalási nyilatkozatok és vizon-
zások közül szintén megemlítem a főbb mozzanatokat. Ez alkalommal a Jezsuita-rend a rendek nagylelkűségére kívánt inkább hivatkozni, mint a szigoru jogra. A rendek a császár halála miatt bekövetkezett változások indokából most is halasztást kívántak. „Ne elegyítsék ő kegyelmek — kérék egyik feleletőkben — az ő privatumjokat az ország közdolgai közé, mikkel annak elég baja van,

¹⁾ Protocoll. Dietal. A. 1740. 43. 59. 71. 83. 130. 147. 153. 159. 181. 183. 315. II.

várákozzanak, míg azt önkéntesen, az illetők beleegyezésével, törvényes alapon lehet eligazítani; akkor a mit nyernek, megáll, nem fér hozzá semmi kétség s nem változik meg, mihelyt ellenkező idők következnek be; ha az ország polgárainak ajánlták fel magukat, alkalmazkodjanak annak közérzetéhez, amugy sem háborgatja birtokukban senki. Most jutott az ország azon állapotba uralkodója halálával, hogy közpanaszainak orvoslását kívánhatja s remélheti. Várjanak a paterek, ne gördítsenek akadályt az ország elé, ne hátráltassák a közdolgok elintézését, melyek után majd nyomósabban elintézhettek lesznek az ő ügyeik is.“ A szerzet erre kijelentette, hogy megelégszik, ha nem hoznak is teljes érvényű törvényt, csak hozzanak bárminőt: valeat quantum valere potest. A rendek ellenben viszonozták, hogy az országhoz nem illik szükségtelen és mától holnapig tartó határozatokat hozni, újabban figyelmeztetve a szerzetet hazafiui kötelessége mellett arra, hogy maga a meghalt fejedelem eljárásaiban a törvényesség és szelidség modorát ajánlotta neki. A mostani országgyűlést — jegyzik meg tovább — maga a felséges fejedelemmé csak Comitium-nak, nem Diaeta-nak mondja, ilyenén oly fontos ügyben törvényt hozni nem lehet. Erre a szerzet a kir. biztoshoz folyamodott s most a rendeket az szólította fel ápril 17-iki iratában, figyelmeztetve, hogy megvárja a rendek buzgóságától, hogy mind a jezsuitákra, mind az uralkodóházra nézve a káros törvények eltörlése ügytárgyalását a folyamatban levő országgyűlésen elvégezni igyekeznek. ¹⁾ Az 1742—43-iki évek jobbadán háboruügyekkel foglalták el az országot és uralkodóházat, egy ideig a pestis miatt is megszűnt az országgyűlés munkálkodása. Az 1744. január 8-ára Szebenbe egybehívott országgyűlésen végre teljes komolysággal fogott az ügyhez úgy az udvar, mint a Jezsuitarend. A május 15-iki országos gyűlésben gróf Czernin Theobald marsall és országgyűlési kir. biztos Bécsből készen formulázva elküldött öt törvényczikket adott át hadi titkára által az országgyűlés elnökének elfogadás, aláírás és megerősítésre a felséghez juttatás végett; később junius 5-én, az ugynevezett VI. és VII-ik törvényczikk nevezet alatt, ismét kettőt, tudatva, az országgyűléssel nemsokára leendő felosztatását. A rendek nem tudták átlátni ennek okát, s küldöttséget neveztek ki annak a királyi biztostól megtudakozása végett. A kir. biztos hadi titkára úgy nyilatkozott, hogy a

¹⁾ Protocoll, Diaetal. A. 1741. 97. 101. 108. 110. 120. II.

feloszlás alatt az országgyűlésnek rövid időn szétbocsátása értendő, azért, mert a rendeknek megküldött törvényczikkek hosszas tanácskozást nem igényelnek, mivelhogy azok ő felségének határozott akaratját fejezik ki, várja tehát a rendek haladéktalan jelentését. Midőn a küldöttség indulni akart, a hadi titkár ezen szókat intézte hozzá: „Fontolják meg a rendek, mit cselekesznek, mert ő felsége kegyelme forog fenn, mit könnyen elveszthetnek.“ A küldöttség ezt a rendeknek tudtára adván, másodszer is visszaútasított annak még egyszer megértése végett, ha vajjon a hadi titkár valóban ő felsége akaratát nyilvánította-e? Másodszer is azon válaszzal tértek vissza, hogy: „ő felségének határozottan kijelentett akarata az, hogy azon törvényczikkek azon alakban, a mint átküldettek, czikkelyeztessenek be, mit ha nem tesznek, királyi kegyelmének elvesztését vonhatják magukra.“ Megértvén a rendek a dolog ezen állását, a leküldött törvényczikkek elolvastattak, kihirdetettek és minden az ellen való felszólalás nélkül készséggel elfogadtattak, csak arra kérték a rendek a kir. biztos, hogy legyen szabad nekik azon törvények iránti tiszteletnél fogva, melyeket ő felsége is megerősített és küldők előtti öngazolhatásuk végett a felséghez e tárgyban könyörgésükkel járulni, melyben ezen dologra s különösen a VI. és VII. törvényczikre nézve értelmöket kinyilatkoztathassák. A kir. biztos azt válaszolta, hogy erre nézve nincs rendelete, de az előbbieneket megerősíti. S az erről készült jegyzőkönyvet magával közölni kívánja. Junius 6-kán a rendek arról tanácskoztak, hogy a hozott törvények szintugy mint a nemzeti fejedelmi korszakban a felség megerősítése előtt most sem birnak kötelező erővel; junius 8-kán a kir. biztos hadi titkára által a jegyzőkönyv egy szavára nézve teendő változtatás iránti kívánságát tudatta a rendekkel, a mire nézve azok elébbi nézetök mellett megmaradásukat nyilvánították; jun. 12-én a kir. biztos megizente a rendeknek, hogy az előttük már ismert hét törvényczikket a megerősítési kéressel együtt mielőbb küldjék neki át, mert különben nem fogadja el, igéri, hogy ha valami kérelmök lesz, fölterjeszti és ajánlja. A rendek azonnal minden halogatás nélkül kijelentették, hogy az öt elsőre nézve a megerősítést föltétlenül kérni fogják az előzményben ugy, mint eddig szokásban volt; de minthogy a kir. biztos a VI. és VII.-ik t.-czikknek megerősítése kérelmezését is kívánja, annak megerősítése kérésével egyidejűleg a módosítást is és pedig indokolva kérni,

meghatározták. Jun. 13-án felolvastatott azon irat, mely a rendeknek VI. és VII. t.-cikk felőli indokait és észrevételeit foglalta magában, s melyek a felséghez intézendő feliratba voltak beigtatandók; miközben a kir. biztos a törvényczikkek tárgyában újabb meghagyást intézett a kir. kormányzékhez. „Ő felségének — így szól az — a megerősítés végett felküldendő ismeretes hét t.-cikk felőli akaratát a kormányzék már bőven megérthette, megérthették az ország rendei, ha előbb nem — a mint ezt a junius 5-iki jegyzőkönyv gyanittatja — azokból, miket ezelőtt harmadnappal tudomására adattam. Ennélfogva nekem határozottan kell tudnom: vajjon ama hét törvényczikk — minden kérdés félretételével — egyszerűen és határozottan elfogadtatott-e? és ez elfogadást törvényesnek mondhatni-e vagy nem? Világos nyilatkozatot kérek erről mind a kir. kormányzékától, mind a rendektől.“ Elolvastatván a kir. biztos felszólítás: a rendek küldötteik által kijelentették, hogy az első öt t.-cikket készséggel fogadták el s ezekre nézve engedelmességgel várják a megerősítést, a VI. és VII. t. cikknek miképen törvényt elfogadása ismeretes lehet a kir. biztos előtt az eredetiben átküldött jun. 5-iki jegyzőkönyvből, t. i. elfogadtatott azon kérés hozzászólásával, melyet a rendek a hazai törvények megtartására nézve ő felségéhez terjeszteni ohajtanak; de minthogy e kérésök még nincs elkészítve, kérik a kir. biztost elnézéssel lenni azoknak most mindjárt át nem küldhetéseért. A küldöttek avval tértek meg, hogy küldetésök előadásának mindjárt kezdetén az iránti határozott feleletadásra szólítottak fel: ne válaszszaék el, ne különböztessék meg a rendek e törvényeket ötre és hétre, hanem mondják meg egyenesen és röviden: elfogadják-e mindezeket törvényekül? ha pedig a haladékot azért kérik, hogy magukat elhatározni nem tudják, e végre és csakis ez okból a haladéki időt hétfőig megadja. A küldötteknek, kik a jun. 5-iki jegyzőkönyvre hivatkoznak, a kir. biztos azt felelte: „igen homályos az.“ Erre a rendek a kormányzékot e fontos tárgy felőli tanácskozás alatt a maga kebelében megjelenésre kérte fel, de a kormányzó betegséggel mentette magát. Ezután a püspököt kérték fel a kormányzékkel együtt közöttük megjelenésre, ki szintén betegségei oknál fogva kitért előle. A küldöttek azon utasítással bocsáttattak el a rendektől a kir. biztoshoz, hogy miután fejök betegsége miatt tisztének meg nem felelhet, ők is a dologbar tovább nem mehetnek; de minthogy azt ő felsége a fejedelem is országgyűlésileg rendeli tárgyalatni, a rendek nem

látják az országgyűlési ügytárgyalás formáival egyezőnek, hogy a kérdés mintegy küzdőterén döntsék el. A jegyzőkönyv is elég világos — mondák a küldöttek — de a kérdéses törvénycikkekhez csatolt kérésből még világosabbá lesz. Evvel a küldöttek visszatérvén: nem sokára megérkezett a kir. biztos hadi titkára, hogy a kormányzó betegségéről meggyőződjek, a mi megtörténvén, a rendek julius 1-én eloszlottak. Mily feszült lehetett a viszony az udvar illetőleg a kir. biztos és az országgyűlés tagjai között, egyetlen adatot hozok fel, Gróf Czernin kir. biztosnak 1743. aug. 26. az országgyűlés megnyitásakor a rendekhez intézett békére és egymásiránti kiengesztelődésre felhívó beszédéből. „A rendek tanácskozásainak anynyi időtől fogva eredménytelenül megszakadása mily kellemetlen lehetett a felséges királynéra — elgondolhatják; mert ő felsége a magáét nagyobb részben az alattvalóinak boldogságában keresi, s a mit vigasztalására volt látni a nemes pannoniai nemzetnek hozzá és felséges házához bőségesen bebizonyított hűsége világos jeleit: úgy kedvetlenül tapasztalja, hogy vannak e nemzet között olyanok, kik a törvényekről s alattvalói hűségökről megfélelkezve, a dolgokat félremagyarázzák, a gyűlésekben illetlen lármát költnek s nem átalják és merészkednek a hű karok és rendek elméjét megzavarva, késedelmeztetni oly ügyeket, melyek a királyi köz szolgálatot, a haza és közjó érdekeit illetik, a kik pedig sem maguk nem jelesebbek elmére nézve, sem indulatjuk nem jobb, sőt épen eszélytelenek és a hiv alattvalók megvetésére méltók. Ő felsége mindezek felett szomorúságát jelenti ki — mondja tovább a királyi biztos — a rendek fontolják meg, hogy a királyné mindent megtett az országért, a mit annak érdeke kívánt s az idő engedett, ezután is megtenni el van határozva; a háládatlanságnál semmi sincs rútabb; ha ezt meg gondolja az ország, azontul tudni fogja kötelességeit uralkodója és letett hűségi esküje irányában. Ő felsége a tanácskozások szabadságát meggátoltatni nem kívánja, de hogy az szabadossággá fajuljon meg nem engedheti. Ne ápoljon hát az ország — így végzi beszédét a kir. biztos — kebelében kigyókat; esküdjünk össze mindnyájan a fejedelem és közjó ügyének kibékült elmével való csöndes szolgálatára; igyekezzünk azon, hogy a mi törekvéseink által nemes tettek jöjjenek létre; ne hanyagoljuk el az isten és nép előtt kedvelt királyné dolgait, ne legyünk hálátlan nézői a dolgok folyamának, ne engedetlenkedő alattvalók; legyen számúzve a rendek közül a pártoskodás, szünjék meg az or-

szág felséges anyját — a királynét — megszorító országgyűlési örökös perpatvar. A legnagyobb fontosságú dolgokról van szó, oly kegyelmes királyi elhatározások végrehajtásáról, melyeknek célja a közjó, az elmék kibékítése, mit a királyné a kormányzóktól és rendektől erős hittel és komolyan elvár.¹⁾

A királyné nevében tett ezen nyilatkozatok nagy mérvben befolytak arra, hogy a rendek az 1743-ki országgyűlésen az udvar kivánságaira sokkal hajlandóbbakká lettek, mint az azelőtti években. Világosan tanúsítja ezt azon évi október 15-én tett felterjesztésök.²⁾ De a kívánt positiv eredmény mégis mind haladván, az udvar valószínűleg az erdélyi udvari Cancellaria kezdeményezése nyomán kész törvényczikkek leküldése által a hosszúsas tárgyalás bevégeződésére az utat megmutatta. Mint történt ez, s hogy mi által jött mégis szakadásra a dolog a rendek és kir. biztos között, már fennebb elő volt adva.

A kir. biztos és ország rendei s kormányzóke közötti összeütközés további folyamát s kimenetelét felvilágosítja a királynénak 1744. aug. 7. költ leirata, hol az a rendek által külön választott öt első törvényczikket külön megerősítve küldötte le, s hogy az országgyűlés azt, mint az uralkodó ház jogaira vonatkozókat készséggel s egyértelműleg elfogadta, tetszéssel vette tudomásul s királyi háza legdrágább cimeliumai közé tételni határozta; a más két t. i. a VI. és VII-ik törvényczikket is nem azon alakban, a mint a kir. biztos hadi titkára által a rendek közé beküldötte volt,³⁾ hanem a mint azt a rendek módosították, ugy erősítette meg, a VII-et a benne levő tárgyak szerint több törvényczikre osztva;⁴⁾ azonban a jézsuiták kolozsmonostori birtokának a fiskális jószágok lajstromából kivételéről készített törvényczikkel (a mi sorban a VIII-kat teszi) megtoldva, mely a rendek által elfogadva nem volt, hanem hihetően a kormányzó vagy udvari Cancellaria ajánlatára vétetett fel.

Ez viszontagságos története az 1744-ki erdélyi országgyűlésen hozott I—IX. törvényczikkeknek, itt érte végét a Jezsuita-szerzetnek 1731-n jogai és birtokai visszaszerzésére s a kathol. hitvallás régi felsőségének ismét kivívására megkezdett küzdelme, a mi egyszerűsmind Erdély alkotmányos jogrendszerét is nem egy pontban gyökeréig megváltoztatta.

¹⁾ Látható 359 1743. évi korm. sz. a.

²⁾ Látható 386 1743. kir. kormányzóki sz. a.

³⁾ Látható 428. kir. főkorm. szám alatt.

⁴⁾ Látható 636. kir. főkorm. szám alatt.